

До кога ти, душо моя,
 тая горест ще търпиш,
 дека пойдеш, дека идеш
 все оскърбна да стоиш?
 Видиш, че не е възможно
 що у свет обичаш ти
 до добиеш, какво желиш,
 събуди се, осети!

Или друго:

Денем — ух и ношем — ах,
 изгорех аз сиромаш,
 изгорех и отидох,
 а сласт у свят не видох.
 От какво съм аз у свят
 от първият моят цвят
 и дори до днешний ден
 све съм яден и студен.
 Ако брата съм имал
 и премлого обичал
 он е мене най-първен
 начинил, преоскърблен.
 Кому съм добро чинил
 люто ме е он гонил,
 а кого съм обичал
 он ме горко разплаквал...
 Ах, аз яден и злочест
 що съм жален и безшаст...

Особено интересно за нас е последното стихотворение на Пешаков, писано преди Одата и Риданието (преди 1836 г.) и озаглавено „Завет“. Поетът оставя завет на своя любим син да работи за обществено добро, а не за отделен човек, защото хората това не заслужават. Стихотворението е трогателна изповед на един нещастен човек, който разкрива нерадостната си съдба и наболяла душа. Последните три негови стихотворения в сборника на Безсонов имат автобиографичен характер. По замисъл и изпълнение те са напълно самобитни в нашата ранна поезия. Прави впечатление искреността на поета и лекотата, с която той две десетилетия по-рано от един Раковски например успява да изрази на толкова необработения тогава български литературен език сложни душевни настроения. Стихотворенията на Пешаков, както съвсем правилно отбелязва и Балан, са наистина достижение, в едно време, когато „негата на чувството не било още в състояние да посрещне разкошът на фантазията“. И трябва да се съгласим, че е постигнал извънредно много, като е можал да избегне постепенно черковно-славянски език, който все пак се поддържал тогава в България, преди всичко от авторитета на един Венелин, а и много по-късно.

Въпреки че Пешаков постига признание едва на петдесетгодишна възраст, вниманието, което му оказват сънародниците с отпечатването на няколко негови стихотворения, е истинско тържество за него. Не е възможно след всичко това нашият така сърдечен и затрогващо внимателен Видинчанин, изпълнен с любов и преданост към своя народ, да не е продължил да пише стихотворения на български език. Не е възможно, след като сам е разбрал какво голямо значение има творчеството му за току-що зараждащата се българска литература, след като е почувствувал какво място би заело в историческото развитие на възраждаща се България една такава книжовна и литературна народнополезна дейност. Напротив. Съвсем е допустимо той да е преработил на български език свои произведения, а може би ще е написал и нови.

Издирени, те ще допълнят представата ни за този все още слабо проучен поет и книжовник, който с творчеството си характеризира някои черти на прехода към новата литература и бележи важен момент от нейното историческо развитие.

ГЕОРГИ ХАДЖИТОМОВ ПЕШАКОВ. ЖИВОТ И ДЕЛО

Соня Баева, Илия Конев

Познато е схващането, че между старата и новата българска литература почти не съществува връзка. Многовековното робство е основна причина за нейното бавно развитие след XIV век, но променените четири века по-късно социално-икономически, идейни и културно-исторически условия са предпоставка тя да се възроди отново: в нова форма и съдържание и без връзка с предходния период. Всички черти, с които се характеризира тази нова в много отношения литература (светската тематика и нейното съвременно осмисляне, взаимните ѝ връзки с руската и южнославянските литератури), нашето литературознание разглеждаше като необичайни и неприсъщи на старата българска литература особености; така за дълго се наложи убеждението, че между стария и новия период в развитието на българската литература съществува пропаст.

Назрява обаче и друга концепция, според която, въпреки че разликата между двата периода в развитието на литературата ни е голяма и съществена, между тях съществува и присмътвена връзка. По своята структура — утвърждават привържениците на тази концепция — старата българска литература принадлежи към средновековната литература, докато през втората половина на XVIII век и през следващите десетилетия тя наподобява все повече структурата на западноевропейските литератури.¹ Окончателният преход от единия към другия период се извършва в средата на XVIII век — доста по-късно, отколкото в западноевропейските литератури, в руската и дубровнишката литература. Колкото и късно обаче да настъпва този преход от старото към новото, колкото и продължително да се извършва той в зависимост от специфичните местни условия, неправилно е да се твърди, че „не може да се говори за приемственост“² между старата и новата българска литература. В подкрепа на това становище се явява несъмненият факт, че още с първите писмени паметници на старобългарската литература се появяват и произведения като „Александрията“, „Троянската притча“, „Физиолог“ и други, които са близки по дух и основна художествена тенденция на някои от произведенията на новата литературна епоха. От друга страна, и през средата на миналия век се появяват редица произведения, които не са проникнати от новите идеи на времето и повече са близки до предходни литературни тенденции. В този сложен процес на взаимоотношения между старото и новото повече естествени и утвърждаващи са ония елементи, които характеризират новите кълнове в старобългарската литература. С тях именно са свързани редица произведения от възрожденския период, едни от които придобиват широка известност сред българите, а и не само сред тях. В повечето случаи обект на приемственост се

¹ П. Динев, Старобългарска антология 1966; Д. С. Лихачев, Поэтика древнорусской литературы, Ленинград 1967.

² История на българската литература, БАН, т. II, 1966, стр. 120.

оказва литературната форма — житията и поучителните слова за дълго още са предпочитано четиво, но има случаи, когато приемствеността обхваща и определена идея. Така например цялата книжовна дейност на Йоаким Кърчовски и особено неговата творба „Повест ради страшного и второго пришествия Христова“ (1814), посветена на апокалиптичската тема за края на света, характеризира прехода от старото към новото и показва, че старото не изчезва изведнъж, а новото не се появява без известна връзка с него. Такова значение имат също произведения като „Книга глаголаемая Митарства“ и „Чудеса пресветыя Богородици“, „Огледало“ от Кирил Пейчинович и други, но по-подробно ще се спрем на първите опити за оригинално съчинителство в България от 20-те и 30-те години на миналия век, които са в руслото на духовното и светското стихотворство, опират се на виршевата традиция в руската поезия (Димитрий Ростовски, Симеон Полоцкий и Теофан Прокопович), които същевременно имат нещо общо с религиозно осмислената житийна средновековна литература.

Като четем например пълното заглавие на едно интересно в това отношение произведение, писано през 1822—1824 г., така наречената „Книжица“ — „Книжица, съдържаща в себе служба новую святому великомученику Иоанну Трапезонскому и повествование о пленении святой горы Афонстей и о неких христианих неправедно избииених у Болгарию от агаряни“, трудно можем да схванем, че се касае за едно произведение със съвременна тематика. Самото заглавие ни навежда на мисълта, че пред нас стои произведение с религиозен характер. А всъщност „Книжицата“ ни разказва за страданията, които са претърпели българите по време на гръцкото национално въстание през 1821 г. Същото може да се каже и за известното произведение „Жития и мучения святого Иоанна нового Терновского“ и стиховете, посветени на българина Иван Димов, жестоко изтезаван от турците в Търново, поради това, че не искал да се потурчи — „Стихове пиитических на тогожде святого великомученика Иоанна“. В тия стихове простият български патриот Иван Димов е представен като светец и великомъченик така, както Николай Софийски в произведението на Матей Граматик „Житие св. Николая Софийского“ (паметник от XVI в.). Естествено и логично е още и това, че произведението на Константин Огнянович „Житие светаго Алексия человека божия“, което се появява толкова късно (чак през 30-те години на XIX век!), написано почти на говорим български език и с предговор в духа на Паисиевата история, става най-популярното и любимо четиво за българската младеж тогава. А при това не само формата, но дори и силабическото стихосложение на „Житието“ го свързват със средновековното стихотворство.

За най-ранните стихотворни опити в новобългарската литература се съди най-вече по „Ода на Софроний Врачански“ от Димитър Попски (1813), стихотворенията на монасите Никифор и Йеротей (1822), произведенията на Неофит Рилски, „Житие светаго Алексия человека божия“ и „Забавник“ от Константин Огнянович (1835), произведенията на Стоян Николов и Стефан Изворски, една епиграфия от Кирил Пейчинович (1835) и други, създавани без видима връзка помежду си и някак си инцидентно. Така очертаваната обаче картина на първите стихотворни произведения е непълна и неточна, тя може и трябва да бъде обогатена с още значителни факти от началния период на новобългарската литература. Преди всичко за самите тези произведения и техните автори данните са оскъдни, понякога и не съвсем достоверни. Почти нищо конкретно не знаем например за произведението на Димитър Попски „Ода на Софроний Врачански“.¹ От послесловието към одата, написана на 25. III. 1813 г. и печатана първо от Г. Раковски в брой 54 на в. „Дунавски лебед“, узнаваме, че авторът ѝ е роден в град Трявна.

¹ Ал. Теодоров-Балан, Първи стихотворци, сп. Български преглед, I, 1894, кн. 9—12; Иван Д. Шишманов, Наченки на руско влияние в българската книжнина, сп. Български преглед, V, 1899, кн. 9—10; Васил Пундев, Добри Чинтулов, София, 1922.

От друга страна, много малко е установено за биографията и дейността на редица техни съвременници, които също имат свой несъмнен принос в литературното и културно-национално развитие на народа ни главно след Софроний Врачански. В различна степен това важи за дейци като Анастас Кипиловски и Васил Ненов, братя Мустакови и Георги Пешаков. Принудени от самите обстоятелства, те прекарват в Румъния немалък период от живота си; там творят на български и румънски език, намират се в най-близък контакт с произведения на гръцката литература. Все в Румъния те първи изпитват въздействието на Юрий Венелин, на неговите основателни поучения, че и новобългарската литература, подобно на сръбската и гръцката, може да се създава извън границите на родината. Същевременно те първи долавят и неговата увереност, че българските дейци в Румъния са в състояние да тласнат напред възродителния процес в новобългарската литература. Всичко това има съществено значение не само за по-цялостното осветляване на тяхната родолюбива дейност. То спомага да бъде по-правилно изяснена и една важна отличителна особеност на новобългарската литература — това, че в началния си период тя се създава от български книжовници, които в по-голямата си част живеят извън пределите на своето отечество — в Румъния, Русия, Гърция, Сърбия и другаде. Почти всички български книжовници от края на XVIII и първите десетилетия на XIX век живеят и творят в съседна Румъния — в Букурещ или в Брашов намират подходящи условия за народоползна дейност творци като Софроний Врачански¹, Анастас Кипиловски, Петър Берон, Васил Ненович, д-р Сава Пиколо и много други. Сам по себе си този факт също има важно значение.

Сред тях е и малко известният български поет и книжовник Георги Хаджитомов Пешаков, чието дело стои в началото на новобългарската литература и с всички свои особености характеризира основните национално-патриотични тенденции в развитието ѝ през този период. Същевременно дейността му представлява интерес и за румънската литературна история, което прави още по-голямо нейното значение; отделни слаби произведения на Пешаков са с мотиви от живота и обществените борби на сръбския народ. Той е добре известен сред литературните среди на своето време — в Румъния го познават български книжовници и изтъкнати румънски дейци, с някои от които поддържа по-близка връзка; в свое писмо до Юрий Венелин изразява желанието си да следва примера му; поддържа контакт също със сръбски общественици и се интересува от развитието на тази страна. Обстоятелствата на живота му обаче се стичат така неблагоприятно за него, че той не е в състояние да оползотвори съществено тези свои познания, като издаде поне една част от литературните си произведения. Поради всичко това Пешаков постепенно изгубва своята популярност и дълго литературната наука само повтаря най-общите сведения за живота и делото му, с които разполага.

¹ Както е известно, Софроний Врачански забягва в Румъния и се установява в Букурещ преди Руско-турската война от 1806—1812 г. Там са учили внуците му Стефан Богориди и Атанас Богориди в най-доброто за времето гръцко училище, така наречената Бейска (княжеска) висша елинска школа. Школата била поддържана и покровителствувана от гръцките тогава князе (бейове) и каймаками във Влашко, с някои от които Софроний Врачански се сприятелил по време на пребиваването си в Арбанаси. През 1792—1805 г. управлявал известният елинист-грък Ламбо Фона. Близък приятел на Стефан и Атанас Богориди бил Неофит Дука, който после станал виден гръцки писател и управител на школата. Тук в Букурещ Софроний Врачански се отдал изключително на книжовна и политическа дейност. Още не е установено колко и какви точно произведения е написал по него време. Работил е в Митрополитската черква на влашкия първопосвещеник, с който бил в най-близки приятелски връзки. Според необнародвани бележки на Петко Славейков за Софроний Врачански „Първото семе от родолюбие и патриотизъм, толкоз известен оттогава у букурешките българи и особено между котленици и габровци ше да е посеяно от великия този патриот, пръв български светител, пръв български писател и пръв защитник и явен поборник и ратник за правата на заглъхналата дотогава българска народност“ (Арх. ПРС, папка XIII).

За българската литературна наука животът и творчеството на Пешаков са все още малко познати. Пръв за него заговорва А. Т.-Балан¹. Въпреки крайно оскъдните биографски данни, с които разполагал, Балан смята, че „Одата“ на Георги Пешаков „и от страна на идеята, и от страна на езика, трябва да се вземе за начало на светската новобългарска поезия“. Пак според него, с „Риданието за смъртта на Венелина“ (Букурещ, 19 юний 1839 г.) Пешаков „е пресекъл своите поетически занимания“.

В българската литературна наука се споменава за Пешаков винаги когато се пише за Венелин или Априлов², за първите български стихотворци³. Фактите, които се изтъкват за живота и творчеството на Пешаков, навсякъде обаче са твърде оскъдни: родителите му произхождат от Враца, но той самият живее в Букурещ и е приятел на Анастас Стоянович Кипиловски (Котленец); автор е на двете стихотворения за Венелин и пр. Тези оскъдни данни се допълват от няколко румънски публикации за Пешаков, сред които по-важно значение имат съобщението на Емил Въртосу „Versuri inedite despre 1821“, „Revista Arhivelor“, III, 8, 1939 г., студията на К. Велики „Un poet slavenoromân“, отпечатана в „Romano-slavica“ и краткият очерк за Пешаков в том втори от академичната история на румънската литература, издадена през 1968 г. Посочените румънски статии осветляват по-подробно живота и дейността на Пешаков в Румъния и това е безспорно тяхно качество. И още една тяхна особеност заслужава да бъде предважително отбелязана: авторите им определят Пешаков като „славянорумън“, без да изясняват въпроса за неговото народностно и национално съзнание! Подобно определение според нас е колкото непълно, толкова и неточно. То отразява само само факта, че Пешаков пише на български и румънски език, че има известни заслуги в историята на двете съседни литературни. Но като определение на неговото народностно и национално съзнание то се оказва невярно: въпреки крайно специфичните условия, при които протича животът му Румъния, в писмата си Пешаков се нарича българин, поддържа връзка със свои сънародници и оставя на сина си завет да не забравя своя български род: фактът, че в някои от писмата си прави опит да се подписва с румънския превод на своето име, ни най-малко не означава, че като деец той има друго, небългарско съзнание, както изтъкват и Константин Велики, и Емил Въртосу в поменатите по-горе публикации. Ако не е бил българин, не би му било нужно да превежда на румънски своето българско име, а напротив — би обяснил някъде в ръкописите си как като румънец или „славянорумън“ е получил българско име. Когато неофициално написва румънския превод на името си, или пък се нарича „славянорумън“ Пешаков изразява своето топло чувство към румънския народ и неговата родина, в която прекарва дълги години. Това чувство му е дълбоко присъщо през всички периоди на живота му, то характеризира неговото творчество и неговия възрожденско-хуманистичен идеал за света.

*

Георги Хаджитомов Пешаков е извънредно интересна личност, която непълно се изяснява в зората на българското възраждане, на новата българска литература. Той е един несъмнен български родолюбец и човек със силен темпе-

¹ А. Т.-Балан, Сенки. Книжовни исторически чертици. Първи стихотворци, Български преглед. София, г. I, кн. XI, XII, 1894, стр. 267.

² М. Арнаудов, Априлов, С., 1935; Бож. Ангелов, Българска л-ра, ч. II, С., 1923 г.; Ив. Шишманов, Априловият сборник от български народни песни, сп. БАН, кн. XVI—XVIII (1919); В. Златарски, Юрий Иванович Венелин, Летопис на българското книжовно д-во, С., 1903; П. Динев, Избр. съч. на Юрий Венелин, Пловдив, 1938 г.

³ М. Арнаудов, Найден Геров и възраждането на българската поезия в XIX столетие. Уч. преглед, г. XXII (1923), кн. 10; В. Пундев, Първи стихотворци, С.; Ал. Бурмов и Ст. Стойков, Предосвобожденски стихотворци, С., 1938.

рамент, не е лишен от поетическа дарба и мисълта му е насочена към бъдещето на поробения български народ. Този съвременник на Софроний Врачански, Петър Берон, Неофит Рилски и Райно Попович често в писмата си се нарича „слуга на музите и поезията“ и притежава будна мисъл, която подхранва у него идеята да работи не само за народно добро, но и „ревностно за общополезно чело-веческо блаженство“ (курс. наш). Неблагоприятните обстоятелства, при които е живял обаче, не са му позволили да се осъществи напълно като поет и книжовник, отрано да избистри своето народностно и национално съзнание, поради което в историята на българската литература се появява твърде късно — едва в края на 30-те години, когато вече е бил над 50 години и е автор на десетки неиздадени преводни, подражателни и свои оригинални произведения. Пешаков е интересна личност с типичната за много български възрожденци нерадостна биография, чието добро познаване между другото хвърля допълнителна светлина върху будителската роля на Венелин сред българите, върху тематичния облик на първите български оди, върху началните стъпки на самата ни литература. Освен това неговото дело е характерно за някои главни насоки и тенденции в развитието на литературните взаимоотношения между балканските народи от началото на XIX век. Роден е в България, а продължително живее в Румъния, оженен е за сръбкиня и знае перфектно гръцки, турски, старобългарски и по-слабо немски език. Ранните си произведения пише предимно на гръцки и румънски език, а по-късно той твори и на български; познава добре съвременната му българска, сръбска, румънска, гръцка, руска и унгарска литература, притежава — според данните, с които разполагаме — широки познания.

Ръкописните материали от Пешаков, запазени в Архивния отдел на Румънската академия на науките¹, съдържат изключително важни данни за живота и книжовната му дейност, за неговите интереси, възнения и големи несполуки. За биографията му по-съществено значение има неговият личен дневник, изпълнен с преписи от трогателните по тон писма до жена му Персида Пешакова и сина му Димитър, до роднините и близки приятели, както и писмата му до Венелин и добре познатия в румънската литература тогава книжовник Захари Каркалека. Запазените писма ни дават възможност да почувствуваме и разберем личността му, да заживее той пред нас като човек и гражданин на своята епоха. Георги Томов Пешаков е роден във Видин през 1785 г. Първоначалното образование получава в родния си град, а през 1802—1804 г. той е в град Брашов. Не може да се установи с положителност дали там продължава образованието си, което е най-вероятното. Пет-шест години по-късно е вече в Крайова и там усеща в себе си по-определено поетически наклонности; установява контакти с румънски поети и културни дейци, чете техните произведения и най-много предпочита произведенията на Алеко Въкреску, когото счита за свой учител. „Авторитетният поет — да бъде вечна паметта му — Алеко Въкреску, с когото Париз не може да се сравнява — пише Пешаков в защита на своите стихове на гръцки и румънски език, — ако беше още жив, когото имах и имам за мой учител в поезията и на когото се стремя да подражавам, той изглежда нямаше толкова развит вкус, колкото има г-н Париз, за да съставя смесени стихове от различните езици, които знаеше — гръцки, турски, френски и други“. По същото време Пешаков усилено чете достъпните му гръцки произведения, които превежда или пък използува като образец за подражателни творби.

Навярно към 1820—1822 г. Пешаков се оженил за сръбкинята Персида, която имала дъщеря Анета от друг брак. През 1824 г. им се ражда единственият син Димитър, а четири години по-късно заедно с цялото си семейство той отива в град Вършец, Банатска околия, „в родината на моята съпруга“, както сам се из-

¹ За тях съобщиха Емил Въртосу, Константин Велики и Христо Капитанов в свои публикации за Пешаков.

разява. През май 1828 г., когато бил вече на 43 години, Пешаков напуска Крайова и заминава за родния град на жена си — Вършец, в Банат (тогава Австрийската империя). Градът е бил населен предимно със сърби, но тук съществувала и малка българска колония. Той дошъл в Банат, подгонен от избухналата през 1828 г. руско-турска война. Там се свързва с най-издигнатата среда — на малкия градец, създава си връзки с вършецкия владика Максим Мануилович, вероятно сърбин, комуто посвещава дори и едно стихотворение.

Във Вършец Пешаков постепенно изпада в безпаричие и дори мизерия. Със своята неопитност и неумение да печели пари, той не бил в състояние да намери изход от тежкото и унижително, необичайно за него положение. За да осигури някакво препитание, принуден е да напусне Вършец и да се раздели с любимата си жена. През 1830 г. идва сам в Букурещ, където се установява окончателно през 1833—1834 г. В румънската столица Пешаков прекарва дълги години, вероятно и до края на живота си, разделен от семейството си. Заедно с Димитър Персида Пешаков отива първо във Видин, а после в Сърбия, където и остава. Далече от близките си, Пешаков изпраща на жена си Персида своите трогателни писма и в тях постоянно описва тежкото си материално положение, което понякога го довежда и в крайно неприятно състояние на човек, молец за препитание си. В писмо от 15. VI. 1838 г. например обяснява следното: „Отивам при тогавашния държавен агент (секретар) господин Димитър Мустаков и му показвам писмото на моята съпруга, в уверение на това, че лично пресветлият господар (княз Милош, бел. н.ш.) е заповядал да отида в Сърбия и го замолвам да ми даде: в заем пари, за да отпътувам за Сърбия, като, щом се сдобия със средства, ще му ги върна. Но що виждам? Великодушно ми даде като на някакъв просек само 140 гроша. Това беше много жалостно за чувствителния Пешаков, който дотогава беше научен той на другите да дава милостиня, а не други — него. Но какво да правя! От любов към семейството си трябваше да преглътна и тази отрова.“ Това горестно състояние се поправя след 1842 г., когато е назначен за преводач на влахобългарски грамоти. Естеството на работата изисквало да познава отлично среднобългарски и румънски език, старото и новото румънско законодателство, да бъде честен и добросъвестен — качества, които Пешаков притежавал.

Всъщност в биографията на Георги Пешаков рязко се очертават два основни периода, през които животът и дейността му протичат, твърде различни. Първият от тях обхваща годините, прекарани в Брашов и Крайова, а вторият — годините след 1830, когато завинаги се установява в румънската столица. През първия период на живота си Пешаков изпитва въздействието на Алеко Въкьреску, следи съвременната му румънска литература, чете достъпните му произведения на гръцката литература, проявява и по-широки интереси към духовното развитие на други народи. Повече или по-малко близка връзка той установява с познати румънски книжовници и писатели, като Станчу Къпъцияне, Георги Плешояну, Ефросин Потек¹, Йон Елиаде Ръдулеску² и други. Познатството му с подобни дейци на румънската литература култура разкрива между другото и собственото

¹ И тримата — Станчу Къпъцияну, Георги Плешояну и Ефросин Потек са свързани с известното тогава гръцко училище в Букурещ „Св. Сава“ — тримата са учили там, а Ръдулеску и Пешаков са били и преподаватели. Станчу Къпъцияну е учител в Крайова. Той въвежда Ръдулеску и Динку Голеску.

² Йон Елиаде Ръдулеску, когото Пешаков нарича в писмото си „негова милост Йон Илияд“ произхожда от богато румънско семейство, което български бежанци посещавали при нужда. Той също завършва училището „Св. Сава“ в Букурещ, а през 1820 г. става учител в същото училище. Ръдулеску е редактор на първия румънски вестник „Румънски куриер“ (април 1829 г.). Това е началото на неговата блестяща литературна и обществена дейност. Интересни са връзките му с българските емигранти и революционери, а също и с Георги Пешаков, към когото е бил приятелски разположен.

му намерение да се развива като поет и неслучайно всичките си произведения от ония години пише изключително на румънски език. Ценно в този смисъл свидетелство обширното му писмо до Захари Къркелека, когото моли да му изпраща изданието¹, а от Ефросин Потека иска да му предостави граматиката на Йон Илияде и други някои произведения и то на следния адрес: Георгие Хаджи Тома Пешаков, слуга на музите и на поезията от малка Влахия. „Ще му бъда задължен и вечно ще го славя — изповядва той — така, както го славах с поезията, която има в ръце“. Въпреки всичко Пешаков е лишен от възможността да получи една по-солидна и по-системна подготовка, не може да проникне в румънските литературни среди, които се отнасят към него с известно пренебрежение, не получава списанието, за което моли така настоятелно и пр. Долавя ли това обидно отношение към себе си и произведенията си, Пешаков дълбоко страда и в минути на подобно състояние се отбранява, вдъхвайки си сам вяра в способност и поетическа дарба: „Аз, разбира се, не съм бил в Париж, за да уча философия, но майката природа и моето усърдие са били за мен по-добри, отколкото Париж — заявява той в отговор на поменатия вече Ефросин Потека, който споделил пред Васил (Унгуреску) отрицателното си отношение към неговите стихотворни опити на румънски и гръцки език. И Пешаков все в този смисъл привежда аргументи както в своя защита, така също и в подкрепа на правото да се съставят смесени стихове на няколко езици. Убеден в ползата от подобна поезия, той търси причината за проявеното към него отношение въвн от себе си и може би тъкмо поради това именно тук намира за нужно да изкаже още и следната мисъл: „Тъкмо сега съжалявам, че на съм роден чист румънец, а славянорумън!“

Колкото и засегнат да се чувства обаче Пешаков продължава да вярва в осъществяването на своите литературни мечти. „О, колко се зарадвах, — добавя той — когато чух за големия герой на този век, за истинския патриот, виртуозният г-н Константин Голеску, че е получил политическа служба в обичаната родина; веднага познах, че това е знак за разцвет на правдата. Надявам се, че и аз чрез него ще постигна желаната цел.“ Прегърнал такава надежда, Пешаков работи упорито и до 1830 г. създава на румънски език много свои преводни, подражателни и оригинални произведения предимно в стихове и по-малко в проза. Както ще видим, тематично тези произведения издават предпочитанието на автора им към морално-етичните проблеми и светлото, прогресивното в живота на народите, което трябва да служи за пример и подражание. Изобщо всички запазени документи от този период го представят като прозорлив и със силно развито чувство за социална справедливост, с ярко изразен хуманистичен идеал, чувствителен и впечатлителен, доверчив до наивност — лесно изпадал във възторг и също така лесно се разочаровал или се отдавал на страданията и несгодите не само от материално естество, които са спътник на живота му в Румъния. Документите издават и една друга черта в непознатия напълно образ, а именно: този български книжовник е упорит в своите настоявания, несгодите не са в състояние да го сломят, според възможностите си той се бори, за да ги преодолее и да защити своето достойнство. Този стремеж го поставя в пряка връзка с отделни дейци на румънската литература и култура, този стремеж го доведжда в румънската столица.

¹ Тази интересна библиотека започва да излиза през 1821г., после продължава през 1829/30 и отново през 1834 г. В предговора към кн. I от 1829 г. сам Захари Къркелека, след като декларира решението си да служи на своя род „с цялата си душа“, казва следното за съдържанието и предназначението на библиотеката: „Ще съдържа: религиозни четива, всички най-значителни предназначението на библиотеката: „Ще съдържа: религиозни четива, всички най-значителни събития, които са се случили от основаването на света до наши дни (или кратка история на света), историята на Румъния, Молдавия, Ардел и Банат; за румънската култура, показвайки всички, които бяха патриоти и които работят и сега за просвещението на своя народ“. Списанието било много популярно в Румъния и Унгария, даже в Лондон. Сред подробно отбелязаните имена на спомоществателите името на Пешаков не се среща.

Интересен и също недостатъчно осветлен е вторият период от живота и дейността на Пешаков. Преди всичко с това, че се избистря българското национално съзнание на поета, че се появяват произведенията му на български език, че той е обладан от мисълта за бъдещето на своето отечество. В основата на тази еволюция стои срещата на Пешаков с българите в Букурещ, които малко преди 1830 г. са имали щастието да се запознаят и разговарят с Юрий Венелин, да изпитат въздействието на неговата будителска мисъл. Необходимо е да се изложи тук по-подробно ролята на Венелин сред букурещките българи и тяхното влияние върху Пешаков.

Когато през 1829 г. Венелин идва в Молдавия, а през 1830 г. — в Букурещ, с една навременна, изключително важна научна задача, той заварва там и твърде много българи, с едни от които веднага установява близък контакт. Тъкмо през това десетилетие по-будните и просветени представители на многобройната българска емиграция в Румъния и главно в Букурещ, Браила, Брашов, Крайова и другаде започват да търсят форми и средства за една интензивна народополезна дейност в духа на големите общонационални задачи. Още през 1824 г. например Петър Берон издава своя „Рибен буквар“, подпомогнат от румънската свободолюбива общественост и поощрен от своите сънародници. Сега и по-късно, до края на престоя си в Румъния той заедно с Василий Ненович, Иван Селимински, Михаил Кифалов, Васил Априлов (тогава ученик в немското училище в Брашов) и други обмисля различни възможности за развитието на българската училищна просвета, за образованието на българските деца в Румъния, за поддържането и укрепването на тяхното национално самосъзнание. В едни случаи местните условия, при които живеят и действуват, улесняват осъществяването на подобни патриотични инициативи и историята всякога ще отбелязва тези изключителни по значение и съдържание прояви на българо-румънските взаимоотношения през онази епоха. Ала не всички българи в Румъния биват обхванати от този патриотичен патос, често лични интереси и стремеж към материално благополучие поставят на заден план обществените им задължения, поради което се забавят или в началото не са така много резултатните опити за интензивен духовен живот, за дейна връзка с народните маси.

Още в първите си контакти с българи Юрий Венелин констатира тази особеност в живота им, убеждава се в техните лични качества и разгаря в душите им по-буйно пламъка на родолюбието. След като посочва любопитни данни за първите си дни в Букурещ и своето посещение в Славянското училище на Василий Ненович, където с изненада констатирал, че децата престанали да изучават славянобългарски език, заменен от румънския, той пояснява: „Твърде ме поразя тая идея, че 10,000 болгаре, повече търговци и художници в полуевропейски град (т. е. Букурещ) да немаат не само народно училище за свои деца, но и своя църква, в коя би се правило богослужение на славянски (старобългарски) език. Аз секога мъмрех Неновича и других, сос коих можех да се опознаем, за това хладнокрое или безгрижание болгарских жителей Букуреща. За да им дам да усетат потреба народной науки, аз им посочих в пример сербов. Погледнете, рекох аз, на унгарский градове; като туко се съберат в някой град 15 или 20 торговски сербски фамилии, тутакси правят и своя църква и отредяват поп и мало училище при църква, а в училище катихизис и полезни книги за свои деца на простом сербском языке. . . Твърде мало челоуеци се намеруват да усетат тази потреба за народная наука! От онези, кои торгуват, найдох: Иоанна Доброва (Бакалоолу), брата Мустаковци и Йордана Геновича, а от дете не торгуват намерих Василия

Немовича, Анастасия Стояновича Кипиловского и Петра Сапунова“.¹

Вдъхновяващият пример на Юрий Венелин е навременен и с дълбоко отражение в ония прояви, които с основание отнасяме към българо-румънските литературни и културни взаимоотношения. Украинският учен повишава самочувствието на много български дейци в Румъния, разкрива пред тях една реална, осъществима програма, вдъхва им увереност в силите, с които разполагат, посочва им дори и някои от средствата, с които трябва да започнат. Около това ядро от бедни родолюбиви българи скоро се обединяват и други техни сънародници, които съставят или подпомагат издаването на книги, подготвят откриването на български училища и черкви, образуват свои общества и читалища, установяват делови връзки с българи в Одеса, Белград, Цариград, Габрово, Пловдив, Копривница и така допринасят за едно широко просветно движение, което през 30-те години на миналия век постига добре познатите значителни успехи.

След този момент в живота на определени среди от българската емиграция предимно в Букурещ всякога и във всичко ще се чувствава полученото от Венелин вдъхновение и всяко споменаване на името му, всяко докосване до съчиненията му ще извиква искрени, трогващи признания. Трябва добре да се познава състоянието, в което изследвачът на българското минало заварва букурещките българи и настъпилото след 1830 г. повишаване на духа и родолюбивата им активност, за да се разбере по-правилно защо именно Георги Пешаков написва одата „Тебе, Юрий Венелине“ и елегията „Ридание на смъртта Ю. И. Венелина“ — две произведения, в които долавяме преди всичко задушевият глас на народното признание:

Тебе, Юрий Венелине!
Всиче чада български
благодарност ти приносят,
все сърдечни, роднински.

Что любов ти си показал
да упишиш нихен род,
от къде си ясно теглял,
чи славянски са народ

Когато се установява в Букурещ с надеждата да получи тук подходяща служба и да има по-благоприятни условия за книжовна дейност, Пешаков попада в кръга на ония родолюбиви българи, които били вече в контакт с Венелин и изпитали въздействието на пламенните му призови. В този именно кръг Пешаков заживява по-определено с националните идеали на своя народ, с по-голяма увереност заговорва за тежката участ на българите под вековното робство и често в писмата си изповядва своето желание да му бъде полезен със своите скромни сили и възможности. Така се раждат и заветните мисли-призови към сина му да не забравя своя род, да се учи прилежно и да се подготвя за по-достойно място в живота. В писмо до своята съпруга например от 15 август 1838 г., която нарича „Любезна моя сострадателнице и мати мога единият у животу сына драгоценейшей Димитрия Пешаковича“; той отправя към сина си Димитър следното поръчение: „Я му се весма радуем, що ъу имати вредног наследника, кой ъе мое кние, музыкални инструменти и свакояко орудіа моих художествах сохрани ти и не пропаднути у туђим рукама! А преко тога и моя сва, свакояко изрядна списанія и на греческим, и на влашким, и на славяносербским, и на славяноболгарским языку, человечество весма общепользна, лепо собрати и, ако я недоживим

¹ Юрий Венелин, Заради возрождение новой болгарской словесности... Превел Губернский секретар М. Кифалов, тетевенец... Букурещ, 1842, стр. 44—51.

на свету издати их, како шо желим, а он да се убрини издати их у место моим, кой не быти опет као и я сам. . . преновлений Пешаков“. Писал преди само на румънски и гръцки език, което добре личи от ръкописите му, сега Пешаков започва да „твори“ на родния си език, или както сам се изразява на „язык моего отчества Видина“: Последователно се появяват двете стихотворения за Венелин, една патетична ода за Петър Берон, издържана в духа на Венелиновия призив за самоотвержена народна дейност, една стихотворна възхвала на сръбския народ, няколко стихотворения, изпратени на Венелин и отпечатани в сборника на Петър Безсонов, вероятно и други някои творби, които не са запазени. Все по същото време той се интересува и от въпросите на българската училищна просвета, и от състоянието на българската педагогическа книжнина — една област, в която би могъл да бъде полезен по призвание. След като прочита Венелиновия труд „О характера народных песенъ у Славян Задунайских“, който притежава с автограф, Пешаков се убеждава още повече в голямото значение на делото му за бъдещето развитие на българския народ, отразено в съставената една година по-рано ода. И изповядва: „Мое най-голямо благоденствие в света би било, ако можех да бъда при един високоумен и добродетелен мъж като вас и ревностно да работя за общеполезно човеческо блаженство. . .“

Свършено ясно е, че в средата на Венелиновия български кръг в Букурещ Пешаков получава нови импулси, започва да твори предимно на български език и да работи за напредъка на своя народ, на своята книжнина, макар вече да е бил в напреднала възраст. Можем само да предполагаме колко интензивна и резултатна би била книжовната му дейност на български език, ако още в началото на века, когато изживява книжовните си интереси, чувствуваше близко до себе си една такава среда. . . С тези свои интереси и занимания Пешаков бива приет от сънародниците си, за него заговорват Васил Априлов, братя Мустакови, Михаил Кифалов, Райно Попович и други. Единствено отпечатаните му произведения са тези, които написва на родния си език и с които всъщност заема място в историята на българската литература.

Припомним ли си тук обширното писмо на Пешаков от 1828 г. до Захари Къркълека и сравним ли това писмо с поменатите две стихотворения, както и с писмото му до Венелин от 1837 г., ще можем да установим още веднъж новото, с което се отличава букурещкият период на живота му. Писмото до Захари Къркълека отразява подробно творческите планове и стремежи на Пешаков, но и неутешимата му болка, че не може да успее, че е сам и дори изолиран. Обратното: от другите документи тлъха по-бодро настроение и се чувствува радостта на този Пешаков, който успява най-после да намери себе си и своя народ, да се изяви като патриот, почувствувал сила и морално право да говори от името на своя народ и своята „нешастна България“.

*

Книжовното наследство на Георги Пешаков не е малко по обем и с главните си отличителни черти характеризира основни тенденции в развитието на румънската и българската литература от края на XVIII и началото на XIX век. В преобладаващата му част то е на румънски език. Според сведенията, които сам дава на Къркълека в писмото си до него, а също и според запазените ръкописи на неиздадените му произведения (те се съхраняват в Ръкописния отдел на Румънската академия на науките) Пешаков е превел, съставил или подготвил за издаване на румънски език следните книги:

1. Най-ранното му произведение, достигнало до нас, е от 1806 година. За него той не съобщава нищо на Къркълека, вероятно го е забравил, но то се намира

между ръкописите му, а датата на написването му е поставена от самия поет — „На императрица Сенаул¹, или истинският път, по който може да се постигне действителното общочовешко щастие“. Въпроси и отговори между императрица Сенаул и нейните съветници, в които се засягат проблеми за жената, любовта, измяната и верността. Вероятно превод от гръцки език. Когато е работил върху него е бил на двадесет и една година.

2. Повест за любовта на млад селянин и млада гражданка, които след редица препятствия сполучват да се венчят. Пешаков сам прави следната забележка: „книгата съм украсил и с няколко висококрънствени стихотворения“.

3. Повест на една благочестива, порядъчна и тайна любов между млад търговски ученик и дъщерята на господаря му, с чието съдействие са се залюбили и накрая — щастлив брак.

4. Повест на младия Пигмалион, който след най-трагични произшествия се оженва за любимия си.

5. Повест за бягство от славата по причина на любовта между двама млади, които също порядъчно се бракосъчетават.

6. Повест за първата любов между племенник на архиепией и дъщерята на един княз, които накрая се оженват.

7. Повест за двама влюбени, чиято пламенна любов става причина млади да загинат.

8. Книга с нравствени поучения на индийския философ, 1816 г.

9. Книга за театъра (из Коцебу), която има заглавие „Омраза към човечеството и разкаяние“. Извънредно морална!

10. Поема за Тудор Владимиреску.²

11. Граматика, съставена за определяне размера на данъка върху виното или точното определение съвместимостта на бълвите. За да помогне на народа „когото безжалостно обират събирачите на данъци“, той пише на Къркълека, че „си блъскал главата от 1812 до 1826 г.“ и изнамерил съвършено удобен начин за измерване съвместимостта на бълвите за вино. Сам Пешаков притежавал голямо лозе, което често се споменава в кореспонденцията му.

12. „Поетическа ласка, 1828 г. Посма, написана в емиграция, изповед на сърце и душа, които страдат“. Поемата се състои от 1040 стиха. Сам поетът е написал датата — 31 октомври 1828 г. гр. Вършец — в Банат. Посветил я е на поручик Теодор де Станислав, с надежда, че той ще му помогне за отпечатването ѝ. Към своя „покровител“ Пешаков се обръща с едно извънредно интересно за нас въстъпление, в което авторът казва: „Като отрезнях от обаянието на идеята за безцелието на този живот, аз стигнах до достойното за човечеството убеждение, да разбирам и да знам, че най-трайно, най-приятно и в състояние да задоволи всякого на този свят е само онова щастие, когато всички работят на еднакви начала и всеки съразмерно с възможностите си, за благо на обществото, в което всеки човек ще намери и собственото си щастие“. . . . Завършва със следните стихове:

Всичко минава, всичко отлита,
всичко загива сякаш в един миг,
само добрата мисъл
за общото благо
се пази вечно от народа
и винаги слави!

¹ Арх. Г. Пешаков, И-т за литература, инв. № 1279, стр. 46. Тази част от архива на Пешаков е откупена от Христо Капитанов.

² Точното и заглавие на румънски: Teodor Vladimirescu biv vel sluger (adeca fostul mare sluger si acum zeos mintuitor al doritei patriei, de greci, fanarioti, s. c. 1821. februarie 5 in tãjenie.

Поемата се намира между ръкописите на поета. Написана е в дух на сентиментализма. Поетът, който е изпитал и разбрал много горчивини, излива нараненото си сърце и наболяла душа и търси утешение, което — уви, не намира нито в поезията, нито в любовта, нито пък в красотата на природата. Утеха за себе си вижда единствено в братството между хората и правдата на земята:

Дали е съвсем невозможно
да намеря спасителен път —
да облекча горчивината
на моя неспокоен дух?

Че той гори от ранна младост
в буен неугасим огън
като гледа живота на човечеството,
тъй окаян и толкова жесток.

Кое то не може да се назове живот
а най-тежко наказание
всеки човек, който си дава отчет
за тежката участ на народа.
О, любов, и ти вечна правда!

Ах, и ти човешка обич!

Единение и братство

и ти живот разумен —

Единствени вие сте мойта разтуха
и радост всред живота ми нерал,
единствени вие сърдечния ми огън
можете отчасти да утолите!

Това едничко утешение

може да ме склони

да се провикна — да живее света,

в който и аз съм мимолетен пътник!

Въпреки всички усилия и „посвещението“, и този труд на Пешаков остава неотпечатан.

13. Книга, написана за славяно-румънските букви (1828—1829 г.) в каква форма да бъдат издадени, колко гласни или звучни, или колко съгласни или беззвучни са още необходими, за да могат да отразят особеностите на румънски език.

14. Автобиография, озаглавена от Пешаков „Житие на многострадалния заради любовта му към истината и правдата“. Тази книга, пише Пешаков, започва от годината, през която съм се родил — 1785, и е толкова дебела, че може да включи в страниците си цялото ми досегашно литературно творчество. Не мога да уточня как и кога ще бъде в състояние да я завърша. Целта, която съм си поставил при написването на тази книга, е да направя достойние на света историята на моя живот за душевното ми удовлетворение“.

Този списък на книгите, които Пешаков е превел, съставил или подготвил на румънски език, не е пълен. В архива на поета се намират още някои преводни и оригинални негови произведения, писани до 1828 г. (датата, когато е писал това писмо), а остава неизвестно за нас и немалка част от онова, което е писал след тази дата. В ръкописите на Георги Пешаков, освен стихотворенията, които е прибавил към писмото до Къркълека и редица други „посвещения“ и стихотворения, за които сам споменава, се намират още около дванадесет стихотворения. Ще съобщим само заглавията на някои от тях, за да има читателят представа за характера и съдържанието на неговата лирика: „Под един заслон“, „В градината“, „Твоя лъчезарен лик“, „С получаването на тези цветя“, „Дните, в които ще бъде жив“, „Жалби за любовта“, „Ти си мъничко канарче“, „Пролетта се появява“, „Булото на мрачната нощ“, и т. н. Всички тия стихотворения са създа-

¹ Цитат по ръкописния превод на Христо Капитанов, Институт за литература, инв. № 2753.

дени през годините 1815, 1830, 1845 и напомним за стихотворенията на Петко Славейков, издадени десетина години по-късно в поробена България — „Песнопойка“ и „Славейче“. И не може да бъде другояче. Това е цяла една вълна от нежност и съзри, от мечтателна любов и чувствителни въздишки, която преминава през Европа и обхваща славянските страни, Гърция, Румъния и Турция със силата на новото и необходимото за дадения момент. Тия стихотворения на Пешаков се редуват с похвални оди, акростихове и възхвали, най-хубавото от които е посветено на неговия любим поет Янко Върхерску.

Освен на румънски език, Пешаков създава няколко произведения на български език, които бяха споменати, също опит за една ода на сръбски език, посветена на сръбския княз Милош Обренович: Пение Сербского кнеза Милоша Обреновича и благополучной Сербии и сръбског народа¹.

Останали в ръкопис, всички произведения, които Пешаков написва на румънски език, днес имат значение само за по-пълната научна характеристика на неговата личност. Те не са достигали до читателя, макар по същото време други произведения с подобни качества да придобиват твърде широко разпространение сред определени среди не само в Румъния, но също в България, Гърция и другите балкански страни. Тъкмо като художествен материал за характеристиката на Пешаков като личност и поет по-съществено значение имат поемата и стихотворението му, посветени на Тудор Владимиреску. С подвига и образа на Владимиреску поетът живее почти цяла година — поемата си започва през м. февруари 1821 г., а я завършва през м. октомври същата година. През този период той обмисля и отчасти проверява известните му версии за смъртта на героя, както и немалко данни за живота му, разпространявани тогава сред румънския народ. За видния румънски национален герой и за предвожданото от него освободително въстание своевременно се появяват различни по дух и форма художествени и литературни произведения. Поменатите творби на Пешаков, вдъхновени от свободолюбивите му политически и социални разбирания, са сред най-хубавото, което румънската литература създава през 20-те и 30-те години на миналия век в прослава на Тудор Владимиреску: „Но ако नाहीта са написани през 1821 г. — забелязва румънският автор Емил Въртос в посочената тук статия — то те остават като едно свидетелство за разбирането и оценяването на движението на Тудор Владимиреску в едно време, когато много от съвременниците му, самите негови другари дори не го разбираха и не го оценяваха така, както изискваше каузата, за която Тудор Владимиреску се вдигна на борба“.

Тудор Владимиреску е обаятелна фигура в историята на Румъния. Той става известен още по време на руско-турската война от 1806 г. — 1812 г., когато заради храбростта си, като водач на влашкия пандурски корпус достига до чин поручик и го награждават с орден св. Владимир. По време на „Хетерията“, или както я наричаха в Румъния и България „Заверата“, той предвожда румънското народно въстание под лозунга за национално и социално освобождение. Това е първото. В историята на балканските християнски народи отново в това въстание се проявява тяхната солидарност.

Под знамето на Владимиреску се нареждат бедните и ограбени румънски селяни от Олтения, българските и сръбски емигранти. То не допада, разбира се, на руския цар Александър, то не допада и на княз Ипсиланти, нито на румън-

¹ Това свое стихотворение Пешаков споменава на няколко пъти в преписката си, като пояснява, че го написал още на гръцки и румънски език и го изпратил лично на сръбския княз. По Райно Попович, с когото се среща в Букурещ, той изпраща на 14. IX. 1836 г. писмо до своя зет Нешо Неделкович във Видин заедно с препис от стихотворението „Вице ще го четете на всичките три езици. . . с голямо внимание и ще почувствувате моите особени таланти, с които ме е надарила всеобщата майка природа. . . Ще почувствувате моята ревност към правдата и сами ще отсъдите тогава дали е правилно и прилично да постъпвате с мен така жестоко. . .“

ските чокои и аристократи, които още от първия ден на въстанието повеждат злостна агитация против неговия водач, за да помрачат обаянието му всред широките народни маси.

По време на въстанието Георги Пешаков е бил 36-годишен, вече поет, с добро самочувствие и материално състояние. Няма данни за неговото участие в самото въстание, въпреки че искрено споделя идеите и борбите на Владимиреску. Поемата на Георги Пешаков за Тудор Владимиреску се състои от три части. Първата е озаглавена: „Тудор Владимиреску, ревностен спасител на любимото отечество от гърци-фанариоти и други“. В нея поетът описва животът на румънския народ до идването на неговия спасител и храбър орел Тудор Владимиреску:

Тази красива страна
е съществувала от непознати дни,
винаги сред яростни вълни
и сред развилнели снежни бури
изоставена на произвола на съдбата
без защита и без подкрепа,
тя беше изпаднала в състояние
да бъде окайвана от всички.

Удавена в жал и плач,
а обсебилия властта
в свирепо ожесточение
безмилостно безчинствуваше
„Патриотите“ бяха много,
но като раззрена чума
угнетяваха слабите и бедните,
съюзиха се с алчните чужденци
и налагаха тежки данъци
и непосилни глоби.

Най-после небето се смили
и изпрати на страната
мъж безстрашен и правдив,
патриот.
Той събра при себе си борци
за народното общо благо
и изведнъж проблесна
ято пресветла звезда
сред мрачната нощ
един истински патриот.

Самият той Владимиреску,
безстрашният храбрец,
пратеникът на съдбата,
внезапно се яви сред народа.

Вместо малки и големи
да му се притекат на помощ
и да го посрещнат като брат,
те се опълчват срещу него
и го хулят и го гонят
както гонят разбойниците и крадците.

Всякога болярите така постъпват
шом не им допадне на сметка
правдата, която
през вековете е осветена
и от мъдреците потвърдена

Браво, Теодоре, храбрецо!
Господ да те дари с дълги дни,
че той те е за подвиг вдъхновил
с правдата

да прославиш делата си,
като истински патриот!¹

Поетът иска името на румънския герой да бъде безсмъртно, а румънските девойки и момци да му изплетат венци от цветя, народът да му издигне паметник от злато и скъпоценни камъни. Целият влашки народ да чествува името му като на спасител, който е пожертвувал живота си за свободата на родината. И завършва с пожеланието: „Дано дойдат дни на радост за измъчения влашки народ!“

Във втората част на поемата Георги Пешаков оплаква ужасната участ на своя любим герой. Озаглавил я е „Жалба за неподходящата смърт на героя на румънския народ“.

О, небе! Как не ти дожаля,
че остави насилствено да бъде изгасена
най-светлата звезда,
която още преди да изгрее
помръкна. . .

Цял народ оплаква скъпата загуба. Поетът вижда посред бял ден цялата румънска земя потънала в мрак. Залязла е неговата нежна и пресветла звезда, която му е осветлявала пътя и въодушевявала целия румънски народ, който беше готов да я следва навсякъде. Велика е несправедливостта на съдбата!

В третата част на поемата поетът изказва възмущението си от долните клевети спрямо великия син на румънския народ. Клеветата и само клеветата са думите, които той слуша от всички страни: че големият румънски храбрец Тудор Владимиреску допринесъл злини на народа: че започнал борба не навреме, неподготвен, че едно говорил, а друго вършил. Клеветата са думите, че той не се подчинявал на гръцкия княз Ипсиланти и искал да води самостоятелно борба за своите идеи, че той станал предател, като се отказал от гърците и отишъл да помага на турците.

Защо Тудор бил прост и непокорен
и бил пречка на плановете им

Но, казва Пешаков по надолу:

Всеки умен и чувствителен човек,
който е ловък и със здрава мисъл,
не ще тъпче справедливостта,
а ще признае извършеното беззаконие.

Нека си припомним, казва той, преди всичко, кой доведе Влахия до това състояние — непоносимото положение на народа — плячка в ръцете на чужденците и алчните боляри. Моето мнение, пише той,

ако подробно го изложат
би се превърнало в цяла история,
която е толкова известна,
че дори и най-простият ще ви я разкаже. . .

Не само че не трябва да бъде хулен Тудор Владимиреску, но той трябва да бъде обявен за народен герой! — ето изводът му:

Аз единият нямам смелостта
да говоря без боязън
за този бележит човек.
И колкото си припомням
за неговите благочестиви дела
още повече се възхищавам.
По моя преценка
смело мога да кажа,
че той макар и мъртъв

¹ Цитат по дословния превод на Капитанов, вж.: цит. архив.

вечно ще пребъде,
а великото му име
ще бъде прославяно и величано!

Гърците го погубиха
за да го лишат от славата му
и те да си я присвоят
но, уви! Те още повече я увеличиха
с позора, който си навлякоха!

Въпреки всички усилия на гърците
Влахия не ще остане в техни ръце
както досега е била,
а Владимиреску ще пребъде
и вечно ще се слави,
зашото той е първопричината
да се изкоренят от страната
фанариотите гърци!

Кой каквото ще да казва
и да очерня великото му име,
изказаната от мене идея
никой не е в състояние да промени!
Нека добре да се знае,
че когато се гради на здрава основа,
дори непрестанно да напират
грамадни вълни и бури
и земни трусове —
изграждането ще трае веко ве!

*

През 1838 г., когато Г. Пешаков съчинява на румънски език своята поема „Поетическа ласка“ Венелин отбелязва в изследването си „О зародыше новой болгарской литературы“: „О болгарской литературе и говорить нечего потому что она еще не возродилась“.

Наистина, ако не се броят стихотворните опити на старобългарски език на няколко свещеници, написани по подражание на Ростовски и Полоцки, художествената българска литература наистина още не съществува. Тя се възражда бавно. Но все пак, между тия стихотворни опити и Найдено Геровата поема „Стоян и Рада“ стои още непроехнатото досега творчество на Георги Пешаков. Попаднал в среда с по-развит литературен вкус, той взема перото с младежко увлечение, за да тъкми рими на родния си език, толкова повече, че вече и други далеч по-малко даровити негови съвременници се опитват в стихотворство. Един от тях е Анастас Кипиловски, който също превежда и съчинява стихове. Всичко това се върши в Букурещ десет години по-рано от 1845 г., когато Найдено Геров заедно със своите съотечественици разискват в Одеса по въпроса „могат ли да се пишат стихове на български език? От къде се учи Пешаков? Десет години след неговите първи опити няма установен книжовен български език и правопис, а всеки пише по своему, като взема за основа ту черковно-славянския език, ту някой от местните български говори.

През 1838 г. Пешаков на петдесет и една годишна възраст написва „Одата“ и „Риданието“ за Венелин. Това са първите произведения на Пешаков, известни у нас. Освен тях на български език Пешаков е написал още едно писмо-посвещение в стихове до д-р Петър Берон (5. II. 1819 г.) и няколко стихотворения, поместени от П. Безсонов в „Сборник с български народни песни“, препечатани от Мих. Кефалов в неговия превод на Венелиновата книга „Заради възрождение новобългарской словесности и науки“, Букурещ, 1842 г. Уместен е въпросът как Пешаков е могъл да знае толкова добре български език, след като близо

три десетилетия е писал предимно на румънски език? От какви образци все пак се е учил да пише, след като се знае, че до него няма още нито един по-отличителен български поет? В отговор на този въпрос ни помагат народните песни, които Пешаков е събрал и изпратил на Безсонов. В бележката към тях сам Безсонов обяснява, че песните са събрани отдавна. Прави впечатление и подборът, който е направил Пешаков. Това са най-хубавите народни песни в целия сборник. Събирачът им е имал поетическа чувствителност и развит вкус. По своята художествена стойност те наистина се отличават от всички песни в сборника:

Гледайте, очи, гледайте,
гледайте, нагледайте се
на това поле широко
 где хладен вятрец повява
зелена трева развява
 оскърбено сърце весели. . .

Сам Безсонов съобщава в бележките към всяка песен, че песните на Пешаков са написани „очень хорошо“ и че са на неговото родно видинско наречие.

Освен това Пешаков е познавал произведенията на Софроний Врачански; той е чел всичко, което е излизало на български език през това време; също произведенията на Венелин, Априлов, Берон и др. Може да се каже, че никога не е прекъсвал връзките си с говоримия, живия български език чрез българите, с които е бил в постоянен контакт, чрез писмената връзка, която е имал с родния си край и най-после чрез прекрасната българска народна песен, която събирал, преписвал и изучавал.

В Сборника на Безсонов са поместени и пет оригинални стихотворения на Пешаков, написани на български език. В предговора към изданието Безсонов пише: „Под това заглавие ние поместваме две преводни стихотворения на А. Кипиловски и пет произведения на Г. Т. Пешаков, известен български писател (весьма замечательных) в зараждащата се българска литература. (На друго място, пак там, той го нарича „этого замечательного поэта“.) „Нашата цел е, пише той, да запознаем читателя с тия намерения, за да може той сам да сравни доколко новата поезия, дело на отделни писатели, се отличава от народната.“

Наистина нашите „нови поети“ не са имали никаква изгода от едно такова „сравнение“, защото между народните песни и личното творчество тогава съществувала огромна разлика: за дълго още народното поетично творчество ще бъде на висота, която художествената поезия ще достигне едва със стихотворенията на Петко Славеиков и Христо Ботев. Същото съотношение характеризира и началния етап от развитието на румънската, сръбската и други литератури. В случая особено важно е това, че Георги Пешаков има верен поетически усет, за основа на своите български стихотворения взема живата народна реч и колко добре все пак, въпреки всичките им очевидни слабости, са написани за времето си тия стихотворения. Ние днес можем да се съгласим с думите на Априлов, който, като споменава за поемата на Найден Геров в статията си „Мисли за сегашното българско учение“ (1847 г.), от една страна, хвали ревността на младия лицеист, който се опитва „да преправя български песни на български ритми“, но, от друга страна, казва, че тия стихове са „неравни“, „мрачни“ и „без всякаква сладост“. „Неравни“ и „мрачни“ „без всякаква сладост“ се оказват и стиховете на Пешаков, но не трябва да се забравя, че те са писани през 1836 г., когато всяка дума, всеки стих е бил негово собствено досещане за поетиката на българския език. А от тях личи, че нему не му липсват поетически усет и развит вкус.

Първите две от тия стихотворения са любовно-сентиментални в духа на любовните песни на Христопуло и Петко Славеиков (с доста по-лош език, разбира се, от Славеиковия), а останалите имат до голяма степен автобиографичен характер и отразяват душевни терзания и несгоди, свързани с живота му до това време: